

ปาฐกถาพิเศษ
เรื่อง “สิทธิเสรีภาพของประชาชน
กับกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญปัจจุบัน”
โดย
ฯพณฯ นายอานันท์ ปันยารชุน
อดีตนายกรัฐมนตรีและอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน
วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๔๒

(ปาฐกถาพิเศษในการสัมมนาเรื่อง “บทบาทของตำรวจในการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนตาม
แนวทางรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐” ณ โรงแรมสยามซิตี้ กรุงเทพมหานคร เมื่อ
วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๔๒)

ท่านผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ท่านอุปทูตแคนาดาประจำประเทศไทย ท่านวิทยากร และ
ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน

ผมรู้สึกเป็นเกียรติและยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับเชิญให้มาแสดงปาฐกถาในเรื่องที่มีความสำคัญ
ที่สุดในเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ก่อนที่ผมจะเข้าประเด็น เมื่อพูดถึงเรื่องสิทธิเสรี
ภาพของประชาชนกับกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญปัจจุบันนั้น ผมใคร่ขอใช้โอกาสนี้ได้
กล่าวถึงกระบวนการและวิธีการใช้ความคิดในเรื่องของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน หลายท่าน
คงจำได้ว่า ตอนที่ได้มีการร่างรัฐธรรมนูญและมีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญนั้น ก่อนข้างจะเกิดความ
ฮือฮามากในสังคมไทย เริ่มต้นจากการที่ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือสมาชิกสภาร่างขึ้นมา ซึ่ง
นับแต่วันแรกนั้น ก็ได้ส่งสัญญาณให้กับสังคมไทยว่า จากเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตนั้น จากการที่เรา
มีระบอบประชาธิปไตยมากกว่า ๖๕ ปี ตอนนั้น เหตุการณ์ในสังคม วิธีคิดของคนไทยก็ได้เปลี่ยนแปลง
ไปตามลำดับ ในบางแง่บางมุมก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในทางบวก ในบางแง่บางมุมก็อาจจะเปลี่ยน
แปลงไปในทางลบ แต่สิ่งหนึ่งที่สอดคล้องกับความคิดหรือกระแสมโนทัศน์ของสังคมของโลกคือ
ประชาชนคนไทยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่จะมีส่วนร่วม ความต้องการที่จะมี
ส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่ดี ในกระบวนการพิจารณาก็ดี หรือในกระบวนการตรวจสอบที่ดี
อันนั้นเป็นสิ่งที่เป็จุดเริ่มต้นของการปฏิรูปทางการเมืองของเมืองไทย เพราะฉะนั้นบุคคลที่ได้รับ

เลือกตั้งโดยทางอ้อมก็มาอยู่ในสมาชิกเป็นสมาชิกสภาาร่างนั้น ก็สะท้อนให้เห็นหลักการของการมีส่วนร่วมคือการมีประชาชนเป็นตัวตั้ง สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาข้ามคืนหรือเกิดขึ้นมาอย่างฉับพลัน แม้แต่การเขียนหรือการพิจารณาร่างแผน ๘ ของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเมื่อ ๔ - ๕ ปีก่อน จุดเริ่มต้นก็อยู่ที่ประชาชนเช่นเดียวกัน เป็นแผนพัฒนาของไทยฉบับแรกที่ทำให้ความสำคัญกับคน ให้ความสำคัญกับบุคลากร และเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องเริ่มต้นจากคน คนหรือมนุษย์ในสังคมไทยนั้น เริ่มมีความหมายมากขึ้น ๆ แต่ความหมายของคนนั้นคืออะไร ความหมายของคนนั้นเราอาจเริ่มต้นจากสิ่งปรากฏการณ์ขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยเหมือนกัน ที่เรามีการพูดถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ถ้าเพื่อเราคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์แล้ว คนหรือมนุษย์ในสังคมทุกสังคมก็ย่อมจะต้องมีสิทธิและเสรีภาพ คนที่มีศักดิ์ศรีก็ต้องมีสิทธิและเสรีภาพ คนก็มีหัวใจและมีสมอง แต่คำว่า “สิทธิเสรีภาพ” นั้น ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งเป็นหลักประกันเป็นครั้งแรกที่ได้มีการเสริมสร้างความเข้มข้นในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเสรีภาพส่วนบุคคล รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เขียนค่อนข้างจะชัดเจน หลายท่านในอดีตหรือหลายท่านที่นั่งอยู่ ณ ที่นี้ ก็ยังอาจจะมีความเคลงใจหรือมีความเป็นห่วงเหมือนกันว่าในแง่ของตำรวจนั้น ความสมดุลมันอยู่ที่ใด เพราะตำรวจก็มีหน้าที่ที่จะปราบปรามอาชญากรรม ขณะเดียวกัน นักวิชาการ นักมนุษยวิทยา หรือผู้ที่มิใช่เป็นตำรวจ ก็อาจจะมองหรือให้ความสำคัญกับในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพมากกว่าความสำคัญในเรื่องของการปราบปรามอาชญากรรม แต่ปัญหานี้มิได้เกิดขึ้นในสังคมไทยแต่ประเทศเดียว ในสังคมที่เจริญแล้ว ในสังคมที่มีอารยธรรมมาช้านาน หรือในสังคมที่ได้มีการวิวัฒนาการในเรื่องการกำหนดหลักนิติธรรมต่าง ๆ นั้น ก็ยังเป็นประเด็นที่ยังถกเถียงกันอยู่เสมอ และยังเป็นปัญหาที่กรมตำรวจหรือตำรวจแห่งชาติของทุก ๆ ประเทศก็ยังประสบอยู่ และก็ยังเป็นปัญหาที่ประชาชนที่ฝึกฝนในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ในเรื่องของการคุ้มครองของเสรีภาพ เขาก็ยังมีปัญหาอยู่ เพราะฉะนั้นคำตอบจะไม่อยู่ที่ว่าความสมดุลจะอยู่ที่ใด ความสมดุลนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ขึ้นอยู่กับพื้นที่ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความสมดุลนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีศรัทธา มีความเชื่อถือตำรวจ และเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อตำรวจเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งมีกำหนดขอบเขตที่แน่นอน และต้องทำงานด้วยความรับผิดชอบ ในชีวิตของผม ไม่ว่าจะเป็นในราชการ ในวงการธุรกิจ หรือในวงการเมือง ผมถือตลอดมาว่าปัญหาต่าง ๆ ของสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาอะไรต่าง ๆ ปัญหาสังคม ความศรัทธา ความเชื่อถือ เป็นส่วนที่สำคัญมากในการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น ความวุ่นวายต่าง ๆ ในสังคม ความยุ่งเหยิง ความสับสนในความคิด การกล่าวหา การป้ายสี การทำลาย สิ่งเหล่านี้ถ้าเราไม่สร้างศรัทธา ไม่สร้างความเชื่อถือขึ้นในสังคมแล้ว โอกาสที่จะแก้ปัญหาค่อนข้างจะยากมาก

รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญที่จะต้องถือได้ว่าเป็นนวัตกรรม เรามีมาแล้ว ๑๕ หรือ ๑๖ ฉบับ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้ความสำคัญและเป็นจุดเด่นอยู่ ๓ ประการ

ประการแรก การเสริมสร้างสิทธิเสรีภาพของประชาชน การให้ความคุ้มครองกับสิทธิเสรีภาพ และการบังคับใช้สิทธิเสรีภาพนั้น แต่ในขณะเดียวกันรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็ตระหนักถึงว่า สิทธิและเสรีภาพนั้นมีไข่มุมโดยไม่มีขอบเขต เมื่อมีสิทธิก็ต้องมีหน้าที่ เมื่อมีเสรีภาพก็ต้องมีความรับผิดชอบ แต่สิ่งที่ยากก็คือใครจะเป็นผู้ตัดสิน ใครจะเป็นผู้ชี้ขาดว่าจุดไหนสิทธิและหน้าที่จะมาพบกัน หรือ ณ จุดไหนเสรีภาพและความรับผิดชอบจะมาพบกัน อันนี้ก็จะขึ้นอยู่กับคุณธรรมและจริยธรรมประจำจิตใจของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจแห่งชาติ หรือไม่ว่าจะเป็นประชาชน

ประการที่สอง ที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ย้ำก็คือเรื่องของการสร้างระบบการเลือกตั้งใหม่ ระบบการเลือกตั้งที่มีมาในอดีตนั้นก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ นานา แต่ก็ไม่ใช่ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้จะแก้ปัญหาได้หมด การแก้ปัญหานั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวบทกฎหมายอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับจิตใจของนักการเมือง ขึ้นอยู่กับที่จิตใจของประชาชนผู้เลือกตั้ง

ประการที่สาม ที่นำมาใช้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็คือ “ระบบการตรวจสอบ” อันนี้ค่อนข้างจะใหม่สำหรับเมืองไทย ท่านได้กรุณากล่าวถึงคำหนึ่งที่ผมใช้เมื่อตอนสมัยผมเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อประมาณ ๑ ปีที่แล้ว นั่นคือคำว่า “โปร่งใส” ซึ่งเป็นการแปลมาเป็นภาษาไทยง่าย ๆ จากคำว่า transparent หรือ transparency แต่ที่มาฮือฮากันมากหน่อยก็คือผมใช้บ่อยหน่อย แต่ในการที่ผมมาใช้คำว่า “โปร่งใส” นั้นเป็นการใช้โดยเหตุผลทางการเมืองด้วย เพราะตอนที่ผมเข้ามาเป็นนายกฯ นั้น ผมถือว่าผมไม่มีฐานอำนาจแต่อย่างใด ผมก็มาโดยบังเอิญ เข้ามาโดยอุบัติเหตุ และถ้าเพื่อมองในบางแง่บางมุมแล้ว ผมเข้ามาครั้งแรกนั้น เข้ามาโดยไม่ชอบธรรมด้วย ไม่ได้เข้ามาตาครอลองของรัฐธรรมนูญ ไม่ได้เข้ามาจากการเลือกตั้ง เพราะฉะนั้นจากจุดนั้น ที่ผมรู้ว่าในสายตาของคนจำนวนไม่น้อย มองว่าผมเข้ามาโดยไม่ชอบธรรม ยิ่งเป็นความจำเป็นสำหรับผมและเป็นความรับผิดชอบของผมโดยตรงที่จะต้องเสริมสร้างความชอบธรรมในตัวผมให้ประชาชนทราบ อันนั้นเป็นจุดผลักดันให้ผมคำนึงมากถึงความเชื่อถือที่ประชาชนจะมอบให้กับผมในระหว่างที่ผมทำงานอยู่ ถ้าหากว่าเราไม่มีฐานทางด้านการเมือง ฐานทางด้านทหาร สิ่งที่จะได้ศรัทธาจากประชาชน สิ่งที่จะเรียกความเชื่อถือจากประชาชนได้คือการให้ประชาชนเขามองเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำไปในฐานะนายกรัฐมนตรีที่อาจจะมาโดยไม่มี ความชอบธรรมนั้น ทำไปโดยพื้นฐานของความถูกต้องในสายตาของบุคคลผู้นั้น การตัดสินใจ การดำเนินมาตรการต่างๆ ซึ่งอาจจะมีข้อผิดพลาดนั้น ต้องอยู่บนมูลฐานของข้อเท็จจริง ต้องอยู่บนมูลฐานของคุณธรรมและจริยธรรม และหลายครั้งหลายคราต้องอยู่บนฐานของมโนธรรมของตัวเองด้วย แต่เรื่องของคุณธรรม จริยธรรม มโนธรรมนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ บางสิ่งบางอย่างอธิบายไม่

ได้ จับไม่ได้ เห็นไม่ได้ มันจะต้องมีกลไก มันจะต้องมีตัวชี้อะไรบางอย่างที่ทำให้ประชาชนเขามีความเชื่อถือ มีศรัทธาว่าสิ่งที่เราพูดถึงเรื่องคุณธรรม จริยธรรม มโนธรรมนั้น ไม่ได้พูดเฉพาะในเรื่องของภาษาฝรั่งที่เรียกว่าเป็น abstract idea เท่านั้น แต่มันเป็นสิ่งที่จับได้ เห็นได้ และต้องได้ เพราะฉะนั้นกลไกที่เราจะต้องใช้นั้นก็ต้องเป็นกลไกที่ประชาชนเข้าใจ จึงได้เกิดมีคำว่า “โปรงใส” ขึ้นมา หลายครั้งหลายคราวผมพูดในอดีตเพราะคนเราเพื่อจะทำอะไรในห้องที่เปิดเผย ในห้องที่มีแสงสว่างให้ทุกคนเห็นว่าเรากำลังทำอะไร การกล่าวหา นินทา ครหา นินทา การใส่ไฟ การป้ายสี มันจะยากมาก แต่ถ้าเพื่อทำอะไรลับ ๆ เมื่อไหร่ ในมุมมืด ในใต้โต๊ะ ปิดหน้าต่างปิดประตูไม่ให้คนนอกเข้ามาเห็น ไม่ให้คนข้างนอกเข้ามาตรวจสอบ เราจะไม่สามารถ “สร้างศรัทธา สร้างความเชื่อถือ” ได้

ในชีวิตการบริหารของผมนั้น ผมให้ความสำคัญกับความเชื่อถือมาก และความเชื่อถือนี้ไม่ใช่ความเชื่อถือที่เราคิดว่าคนอื่นเขาก็มีความเชื่อถือกับเรา เราไม่สามารถตั้งตัวเองเป็นกรรมการตัดสินได้ว่า สิ่งที่เราทำนั้นประชาชนควรจะเชื่อถือเรา ความเชื่อถือ ความศรัทธาจะเกิดขึ้นจากผู้อื่น และเขาจะมาบอกเราว่าเขาเชื่อถือเรา แต่ไม่ใช่ที่เราไปบอกเขา ในสังคมไทยเราพูดถึงเรื่องบารมี การสร้างบารมี ไม่ใช่ที่ผมไม่เห็นความสำคัญในวัฒนธรรมไทยว่าบารมีเป็นสิ่งสำคัญ แต่ในสายตาของผม การสร้างบารมีนั้นมิได้มีความสำคัญเทียบเท่าการสร้าง ความเชื่อถือ ขาดความเชื่อถือ ขาดความเชื่อมั่น ขาดศรัทธาไปเสียอย่างแล้ว บารมีไม่มีความหมาย เพราะบารมียังผูกโยงกับตำแหน่ง บารมียังผูกโยงกับพวกพ้อง บารมียังผูกโยงกับอำนาจของเงิน แต่ความเชื่อถือ ความศรัทธา ความเชื่อมั่นที่เรามีต่อผู้หนึ่งผู้ใด มีต่อหน่วยงานราชการใดนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจ มิได้ขึ้นอยู่กับเงิน มิได้ขึ้นอยู่กับพวกพ้อง แต่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของคนคนนั้น ว่าเขาทำงานด้วยความถูกต้องหรือเปล่า มีความโปรงใสแค่ไหน กล้ารับผิดชอบในการตัดสินใจหรือเปล่า เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอย่างไร ก็เมื่อรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของการปฏิรูปการเมือง ซึ่งในใจของผมแล้วมันไม่ใช่เรื่องของการปฏิรูปการเมือง จริง ๆ แล้วเป็นการปฏิรูปความคิด เพราะความคิดของคนในสังคมไทยเราใช้ระบบการปกครองประชาธิปไตยมาเป็นเวลาหกสิบกว่าปี ล้มลุกคลุกคลาน บางครั้งก็เรียกประชาธิปไตยเต็มใบ บางครั้งก็ครึ่งใบ แต่ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยของเราก็กังไม่ถ่วงแท้ ประชาธิปไตยไม่ใช่การเลือกตั้งอย่างเดียว ประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของการมีสิทธิออกเสียงอย่างเดียว ประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของการมีสภาแต่อย่างเดียว ประชาธิปไตยมิได้ขึ้นอยู่กับอะไร ๆ อีกหลายประการที่เป็นเพียงแต่วิธีการ แต่เราจะเป็นประชาธิปไตยได้ก็ต่อเมื่อเรามีความรู้สึกร่วมกันจิตวิญญาณของเราเองว่า ฉันเป็นเจ้าของประเทศ ความเป็นเจ้าของประเทศ ความเป็นเจ้าของอำนาจของประชาชนซึ่งเขียนในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกว่า เมื่อเราเป็นเจ้าของ เราต้องหวงแหนอำนาจของเรา เรารักอำนาจที่เรามอบให้กับผู้แทน และเราจะต้องดูแลว่าอำนาจที่เรามอบให้เขาไปนั้น เขาไปใช้ในทางที่ถูกต้อง เพราะอำนาจคืออะไร อำนาจคือความรับผิดชอบ การมีอำนาจนั้นมิได้หมายความว่าใช้ได้อย่างพรั้มเพรี หรือใช้ไปโดยไม่มีความรับผิดชอบ หรือใช้ไปโดยไม่มีความ

รับผิดชอบ ยังมีอำนาจเท่าใด ความรับผิดชอบยิ่งมากขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้นการใช้อำนาจนั้นจะถูก
ต้องหรือไม่ถูกต้องก็คือว่าเราต้องใช้อำนาจตามความเหมาะสม และใช้ได้ด้วยความรับผิดชอบ ใช้แล้ว
ไม่ไปกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของบุคคล

เมื่อพูดถึงเรื่อง “สิทธิเสรีภาพของประชาชนกับกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ
ปัจจุบัน” เราก็จะต้องเข้าใจว่า “สิทธิเสรีภาพ” นั้นเป็นเพียงแต่เป้าหมาย (ends) ที่รัฐธรรมนูญมุ่ง
ประสงค์ เรื่อง “กระบวนการยุติธรรม” เป็นเพียงพาหะ (Vehicle) หรือเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่จุดนั้น
เพื่อนำให้สังคมไปสู่เป้าหมายที่เราต้องการ ดังนั้นถ้าหากจะกล่าวว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็น
“ธรรมนูญแห่งเสรีภาพ” ก็คงจะไม่ผิด

ในการใช้อำนาจรัฐทุกประเภท ซึ่งรวมทั้งอำนาจของตำรวจในกระบวนการยุติธรรม ก็ต้อง
คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของประชาชน ดังที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้อย่างชัด
เจนในมาตราที่ ๒๖ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ สิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก เป็นตัวตั้ง ส่วนการใช้
อำนาจของรัฐไปกระทบสิทธิเสรีภาพดังกล่าวเป็นเพียงข้อยกเว้น และต้องใช้อำนาจโดยอาศัยกฎหมาย
ลายลักษณ์อักษรที่รัฐสภาตราขึ้นตามรัฐธรรมนูญ หากไม่มีอำนาจตามตัวบทกฎหมายที่สอดคล้องกับ
รัฐธรรมนูญ ก็จะไปจำกัดสิทธิเสรีภาพคนไม่ได้

ท่านผู้มีเกียรติครับ ในระบอบประชาธิปไตยที่ปกครองด้วยกฎหมาย จึงถือหลักว่า “เมื่อไม่มี
กฎหมายให้อำนาจไว้ รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกระทำการมิได้” ซึ่งต่างจากรัฐเผด็จการซึ่งถือว่า
“เมื่อไม่มีกฎหมายห้าม ย่อมทำได้” แม้ว่าเรื่องนั้นจะไปจำกัดตัดสิทธิของผู้อื่น

ข้อที่สำคัญที่สุดอีกข้อหนึ่งก็คือ แม้จะมีกฎหมายให้อำนาจไว้ แต่ถ้ากฎหมายนั้นขัดต่อรัฐ
ธรรมนูญที่เป็นแม่บทแห่งกฎหมายทั้งปวง กฎหมายที่ว่ามันก็ใช้บังคับไม่ได้ เพราะรัฐธรรมนูญเป็น
กฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายใด ๆ ก็ตามที่ออกมาในอดีตที่ขัดกับรัฐธรรมนูญย่อมเป็นโมฆะ
กฎหมายที่ว่ามันก็ใช้บังคับไม่ได้ ซึ่งหมายถึงผู้ใช้อำนาจตามกฎหมายที่ขัดรัฐธรรมนูญนั้นก็หมด
อำนาจไปด้วย รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นธรรมนูญแห่งเสรีภาพ จึงเป็นทั้งที่มาของอำนาจ และเป็นเครื่อง
จำกัดอำนาจไปในตัวด้วย อย่างไรก็ตาม การที่แต่ละคนมีสิทธิเสรีภาพ การใช้สิทธิเสรีภาพของแต่ละ
คนย่อมไม่อาจไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนอื่นประการหนึ่ง และย่อมไม่อาจละเมิดสังคม ซึ่งเป็นที่
รวมของคนทุกคนได้เป็นประการที่สอง หากคนใดคนหนึ่งใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรี
ภาพของคนอื่น หรือไปละเมิดสังคม อำนาจรัฐซึ่งเป็นอำนาจที่จะคุ้มครองคนอื่นและคุ้มครองสังคม ก็
จะต้องมีบทบาทเข้ามาทำให้การละเมิดนั้นหยุดยั้งลง และเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น อำนาจรัฐที่ว่า
นี้ ย่อมแสดงออกโดยผ่านกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ ตั้งแต่ตำรวจผู้มีหน้าที่ป้องกันและปราบ

ปรามการละเมิดสิทธิคนอื่นและคุ้มครองสังคม ไปจนถึงอัยการผู้มีหน้าที่นำตัวผู้กระทำผิดฟ้องศาล และศาลซึ่งทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาผู้กระทำผิด

ดังนั้น หากจะกล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือของสังคม ที่มอบให้รัฐไว้คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของคนแต่ละคนในสังคม และคุ้มครองสังคมทั้งสังคมเองก็คงไม่ผิด

เมื่อเป็นเช่นนี้ กระบวนการยุติธรรมจะเป็นที่มาของความเป็นธรรมของทุกฝ่ายได้ก็ต่อเมื่อกระบวนการยุติธรรมนั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้

ประการแรก กระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ ต้องยึดการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของคนในสังคมเป็นเป้าหมาย (ends) ที่จะให้บรรลุ เพราะสิทธิเสรีภาพของแต่ละคนเมื่อรวมกันทั้งหมดก็คือสิทธิเสรีภาพของสังคมทั้งสังคมนั่นเอง

ประการที่สอง กระบวนการยุติธรรมต้องใช้วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมาย และไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพเสียเอง พุดง่าย ๆ ก็คือ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ชอบด้วยกฎหมายเพราะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของคนทั้งหลายแล้วยังไม่พอ วิธีการที่ใช้ยังต้องชอบด้วยกฎหมายและคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำผิดด้วย โดยเฉพาะผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ดังนั้นแม้การปราบปรามยาเสพติดที่ทำลายสังคมจะเป็นเป้าหมายที่ตำรวจต้องดำเนินการก็ตาม แต่ต้องใช้วิธีการตามกฎหมายในการปราบปราม จะใช้วิธีการนอกกฎหมาย เช่นสำเร็จโทษผู้ค้ายาเสพติดเสียเองไม่ได้ และจริง ๆ แล้ว ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ค้ายาเสพติด トラบใดที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ถูกกล่าวหาอยู่ กฎระเบียบทางกฎหมายเขียนไว้ชัดเจนว่า เขายังไม่มีความผิดจนกว่าจะต้องได้รับคำพิพากษา เพราะฉะนั้นถ้าจะใช้วิธีการใด ๆ ที่จะสำเร็จโทษผู้ค้ายาเสพติดหรือผู้ถูกกล่าวหาว่าค้ายาเสพติด ไม่ว่าจะเรียกศัพท์ภาษาอะไรก็แล้วแต่ วิสามัญฆาตกรรมหรืออะไร ก็เป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำและเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายและละเมิดสิทธิมนุษยชน ถึงแม้ว่าจะมีความตั้งใจที่ดี แต่ความตั้งใจที่ดีจะไม่ลบล้างพฤติกรรมและการกระทำที่ผิดกฎหมายมันคล้าย ๆ กับการที่ว่าไปทำบุญที่วัด ซึ่งก็เป็นวัตถุประสงค์ที่ดี แต่ถ้าเพื่อไปปล้นเงินเขามาหรือลักทรัพย์เขามาเพื่อเอาไปทำบุญ อันนี้ก็เป็นวิธีการที่ผิด สังคมประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญเป็นเสาหลักรับไม่ได้ ตำรวจที่ดีจึงต้องมีทั้งวัตถุประสงค์ที่ดีในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชนและสังคม และต้องใช้วิธีการที่ชอบในการไปถึงวัตถุประสงค์นั้น

ประการที่สาม กระบวนการยุติธรรมที่ดีในระบอบรัฐธรรมนูญต้องมีความเท่าเทียมกันในการบังคับใช้กฎหมาย ความเสมอภาคเท่าเทียมกันนี้ หมายถึงการไม่เลือกปฏิบัติ หากเราจับตาสี

ศาสนาเพราะกระทำผิดกฎหมายได้ เราก็ต้องจับรัฐมนตรีและเศรษฐีได้เหมือนกัน กฎหมายจะเป็น
ธรรมและศักดิ์สิทธิ์ ก็ต่อเมื่อคนรู้สึกว่าเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมิชานะเช่นใดในสังคม

คำถามที่ท้าทายก็คือ ในสังคมไทย ภายใต้การใช้กฎหมายของตำรวจไทย กฎหมายศักดิ์สิทธิ์
สำหรับคนไทยทุกคนเท่าเทียมกันหรือไม่ มีการเลือกที่รักมักที่ชัง หรือมีการใช้อำนาจมืด หรือใช้อิทธิ
พลนอกระบบหรือไม่ หรือกฎหมายศักดิ์สิทธิ์สำหรับคนเดินถนนที่ไม่มีเส้นสาย แต่กฎหมาย
อะลุ่มอล่วยให้กับเศรษฐีและผู้มีอำนาจเท่านั้น จริงหรือไม่ที่มีผู้กล่าวว่า ขอตานเก็บขนุนริมคลอง
ตลอดกินประทังชีวิต ถูกจับเพราะลักทรัพย์ของทางราชการ แต่มหาเศรษฐีมหาศาลหรือบุคคลที่อยู่ใน
วงการบริหารที่โกงเงินธนาคารและประชาชนเป็นหมื่นเป็นล้าน รอดพ้นเงื้อมมือของกฎหมายและ
กระบวนการยุติธรรมอย่างลอยนวล

กระบวนการ “ยุติธรรม” จะเป็นการสร้าง “ธรรม” ที่ “ยุติ” เพราะสมมติว่าต้องยุติเพียงเท่านั้น
หรือจะสร้าง “ความเป็นธรรม” ให้เกิดขึ้นจริงในหัวใจ และการยอมรับของคนทุกคนในสังคม

ประการที่ดี กระบวนการยุติธรรมต้องเป็น “อิสระ” ทั้งจากภายนอกและจากภายใน

อิสระจากภายนอก หมายถึง อิสระจากอำนาจการเมืองและอำนาจบังคับบัญชา โดยเฉพาะ
ศาลนั้น ต้องอิสระทั้งจากฝ่ายบริหาร และต้องอิสระจากตุลาการด้วยกันเองด้วย ดังนั้น แม้ว่าฝ่าย
บริหารบงการผู้พิพากษาไม่ได้ แต่ถ้าผู้พิพากษาด้วยกันเองยังบงการผู้พิพากษากันได้ ก็ถือว่าไม่มีอิสระ
หรือถ้าตำรวจเองยังบงการตำรวจกันเองก็ถือว่าไม่มีอิสระ รัฐธรรมนูญแยกศาลจากฝ่ายบริหารและคุ้ม
ครองผู้พิพากษาจากการครอบงำของ ก.ต. ก็เพราะเหตุนี้เอง แม้ตำรวจหรืออัยการก็เหมือนกัน โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของการใช้กฎหมายไม่เท่าเทียมกัน เพราะ “นายสั่ง” ใครเป็นนาย หรือเข้าถึงนายได้ ก็
คือผู้กุมความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายไปในตัว

อะไรคืออิสระจากภายใน **อิสระจากภายใน** ในที่นี้หมายถึง อิสระจากอคติในใจของผู้อยู่ใน
กระบวนการยุติธรรม คืออิสระจากความรู้สึกอคติ (bias) เพราะรัก เพราะโลภ เพราะโกรธ หรือเพราะ
หลง อันทำให้การใช้กฎหมายขาดความเที่ยงธรรม คนเราแม้อิสระจากภายนอกจะสูงเพียงใด แต่ถ้า
ภายในใจไม่อิสระ ก็คงเป็นการยากที่จะอำนวยความยุติธรรมให้สังคมได้

ประการที่ห้า กระบวนการยุติธรรมที่ดี ต้องมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว ภาษิตกฎหมาย
บทหนึ่งกล่าวว่า “ความยุติธรรมที่ล่าช้า” คือ “การปฏิเสธความยุติธรรม” (justice delayed, justice

denied) เพราะความล่าช้าเป็นที่มาของความไม่แน่นอน ความไม่แน่นอนเป็นที่มาของความไม่แน่ใจ คือไม่แน่ใจในความยุติธรรมที่จะได้ นอกจากนั้นความล่าช้ายังเป็นที่มาของค่าใช้จ่ายที่สูงมหาศาล จนกระบวนการยุติธรรมถูกล้อว่า โจทก์ จำเลย พิพาทแย้ง โคนมกัน ชิงกันไป ชิงกันมา ไม่มีใครได้กินนม นอกจากตำรวจและทนาย อันนี้ผมจำคนเขามาจะไม่ได้คิดเอง

ประการสุดท้าย กระบวนการยุติธรรมต้องโปร่งใสและถูกตรวจสอบได้ คนในกระบวนการยุติธรรมก็คือคน ไม่ใช่พระอรหันต์ที่หมกมิด หากไม่มีระบบที่โปร่งใสตรวจสอบจากคนภายนอก และคานการใช้อำนาจกันเองให้ดี ก็ย่อมใช้อำนาจในทางที่ผิดได้ เหตุนี้รัฐธรรมนูญจึงกำหนดระบบตรวจสอบ ทั้งตำรวจ อัยการ และศาลทั้งระบบ

ตำรวจจะจับคน ต่อไปนี้ต้องมีหมายจากศาล เว้นแต่มีเหตุให้จับได้โดยไม่มีหมาย เช่นทำผิดซึ่งหน้า จับแล้วต้องนำตัวไปศาลภายใน ๔๘ ชั่วโมง ตามมาตรา ๒๓๖

และเมื่ออัยการสั่งไม่ฟ้อง ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือผู้มีส่วนได้เสีย ขอตรวจสอบพยานหลักฐานพร้อมความเห็นของตำรวจ อัยการได้ เพื่อตรวจสอบการทำงานของอัยการ

ศาลต้องนั่งพิจารณาครบองค์คณะ เพื่อให้ผู้พิพากษามากกว่าหนึ่งนาย คานการใช้อำนาจของผู้พิพากษาอื่น

ระบบเหล่านี้มีขึ้น เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมไทย กลุ่มครองสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม และกลุ่มครองสังคมไทยได้อย่างเป็นธรรม คือ สร้างการ “ยุติ” ที่สมมติโดยกฎหมายให้ “เป็นธรรม” ในความรู้สึก ในการยอมรับของคนในสังคมและนอกสังคม ไปสู่วงการต่างประเทศและระหว่างประเทศ

ท่านผู้มีเกียรติครับ ท่านอาจจะรู้สึกทำงานลำบากขึ้นกว่าเดิม และผมก็ต้องขอยอมรับว่าในบางกรณี รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็อาจจะสร้างปัญหาให้กับฝ่ายตำรวจได้เช่นเดียวกัน ผมเองไม่ได้เป็นคนรอบรู้ และไม่ได้เป็นคนเขียนขร่า เป็นเพียงแต่ประธาน มันเป็นไปได้ครับว่าบางครั้งบางคราวในบางกรณี ในบางฐานะ และในบางพื้นที่ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่อาจจะสร้างปัญหาพอสมควร แต่ผมคิดว่าปัญหาเหล่านี้มันเป็นเรื่องของการทำทนายที่เราจะต้องพยายามแก้ปัญหาต่อไป เราอาจจะมีความลำบากมากขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่เพราะที่ผ่านมาราชินกับความ “ง่าย” เราชินกับวิธีการเก่า ๆ เราชินกับประเพณีเก่า ๆ แต่เราต้องตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่าสังคมได้เปลี่ยนไป ความคิดของสังคมเปลี่ยนไป เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะยากลำบากที่สุดสำหรับตำรวจไทย ผมว่าไม่ได้ขึ้นอยู่กับมาตราใดมาตราหนึ่งในรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายที่เราเรียกว่ากฎหมายลูกสร้างปัญหาในทางปฏิบัติ แต่สิ่งที่ยากที่สุดใน

การที่จะยอมรับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ และในการนำไปใช้ปฏิบัตินั้นคือว่า หลายสิ่งหลายอย่างนั้นเราต้องเปลี่ยนวิถีคิดของเรา วัฒนธรรมของความคิดเดิมนั้นต้องเปลี่ยน

เมื่อตอนต้นปาฐกถา ผมเอ่ยถึงการต้องเปลี่ยนความคิด ผมพูดถึงเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผมอ้างถึงมาตรา ๒๖ และผมกล่าวว่าสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก เป็นตัวตั้ง ส่วนการใช้อำนาจของรัฐไปกระทบสิทธิเสรีภาพดังกล่าวเป็นเพียงข้อยกเว้น ในอดีตวิถีความคิดของเราคือ อำนาจเป็นหลัก สิทธิเสรีภาพเป็นตัวรอง เป็นข้อยกเว้น ฉะนั้นนั่นนั่น เมื่อเรามีกฎหมายพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร อันนั้นก็เป็นการเปลี่ยนวิถีวิถีความคิดของคนไทยเหมือนกัน ในอดีตนั้นข้อมูลข่าวสารของรัฐ ปกปิดหมด การเปิดเผยเป็นข้อยกเว้น วิถีคิดใหม่ในสังคมปัจจุบันที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและความต้องการของสังคมก็คือข้อมูลข่าวสารของรัฐต้องเปิดเผยทั้งหมด ข้อยกเว้นคือ ปกปิดในบางกรณี อันนี้แหละครับเป็นสิ่งที่ยาก ผมว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่มาตราใดมาตราหนึ่ง ปัญหาอยู่ที่ว่าสังคมไทยเราพร้อม ผู้ใช้อำนาจพร้อมหรือยัง ที่จะเปลี่ยนวิถีคิดของตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้รัฐธรรมนูญกำหนดไม่ได้ รัฐธรรมนูญจะไปบอกให้เปลี่ยนความคิดอย่างนี้ไม่ได้ อันนี้เป็นวัฒนธรรมที่ค้างมาช้านาน ต้องพยายามเปลี่ยน ต้องพยายามศึกษา ต้องพยายามฝึกฝน และต้องพยายามเข้าใจกระแสดวงความคิดของสังคม และถ้าเพื่อเราสามารถเปลี่ยนวิถีคิดไปได้ เปลี่ยนวิถีการคิดไปได้ ผมแน่ใจครับ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากรัฐธรรมนูญก็ดี หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยก็ดี จะเปิดโอกาสให้เรา มีความสามารถหรือ โอกาสที่จะแก้ไขปัญหานั้นได้เร็วและได้ดีกว่าในอดีต สิ่งนี้เป็นสิ่งที่มันจะต้องแลกเปลี่ยนกัน จะต้องสละความเคยชินในความ “ง่าย” ของการทำงานในอดีต เพื่อแลกกับสิทธิเสรีภาพ และการยอมรับของสังคม ผมคิดว่าเป็นการแลกเปลี่ยนที่คุ้มค่า อาจจะยาก ยุ่งยาก สับสนในขั้นต้น แต่ระยะกลาง ระยะยาว จะเป็นประโยชน์กับทั้งตำรวจและประชาชน

ข้อสำคัญประการหนึ่งก็คือ ท่านก็เป็นพลเมืองคนไทยคนหนึ่ง และก็จะไปตั้งแต่มองเกิดจนตาย ตัวท่านเองท่านก็จะได้ประโยชน์ด้วย ความเป็นข้าราชการตำรวจ อัยการ หรือศาล ที่มักทำให้เราลืมความเป็นพลเมือง ย่อมหมดไปเมื่อเราออกจากราชการ อำนาจที่เราเคยมีทั้งหมด บรรวามันก็หาย ตอนนั้นนะครับ เมื่อเราเหลือแต่ความเป็นพลเมือง ความเป็นประชาชนที่ไม่มีตำแหน่ง ไม่มีอำนาจ รัฐธรรมนูญและกระบวนการยุติธรรมที่ดีที่รัฐธรรมนูญพยายามวางไว้ ก็จะเป็นโล่คุ้มกันเราจากการใช้อำนาจโดยมิชอบ

เราต้องถอดหมวกตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษาเข้าสักวันหนึ่ง แต่เราไม่สามารถถอดหมวกความเป็นประชาชนหรือพลเมืองคนไทยได้

รัฐธรรมนูญฉบับนี้สร้างกระบวนการยุติธรรมที่สร้าง “ธรรม” ให้ “ยุติ” สำหรับประชาชนพลเมือง ซึ่งรวมถึงท่านทุกท่าน ณ ที่นี้ และรวมถึงตัวกระผมเองด้วย